

Salvie anvendtes ved tilberedningen af fjerkræ. Maleri af Viggo Johansen med titlen »En kone på indkøb i vildt- og grøntboden«, 1883.

7). Som krydderi bruges salvie især til ål (1809; 8), bladene stoppes i gæs og ænder før de steges (o. 1870; 9) jf. navn s. 121. De tørrede og knuste blade benyttes til fedevarer, sauce til lammekød og ål, i flæskesteg, sylte, blodpølse, tomat- og løgretter m.m. (1918; 10), desuden til vildt- og gåsesteg, sild, fiskesalat, æggekage, råkost og som teerstatning (11).

Fik får salvie mellem foderet, skulle kødet få en mere behagelig smag (o. 1800; 12). – Den plantes mellem hvidkål for at holde larver borte (MJylland; 13).

Engsalvie kan bruges til garvning og farve brunt (7).

LITTERATUR: (1) 343 198 sml. 217,219f; (2) 931 3,191; 296 1915,17; (3) 296 1915, 2; (4) 1004 93, 1004b 18,83; (5) 697 240; (6) 739 1,167f; (7) 398 1806,24f og 1821,32; (8) 427 47; (9) 438 338; (10) 480 39,76; (11) 895 66f; 107; (12) 739 1,1796f,367f; 398 1806,24; (13) 53 123.

Hjertensfryd, *Melissa officinalis*

Flerårig 40–80 cm høj urt med ægformede, takkede blade, som efter gnidning dufter citronagtigt, og små hvidlige eller gullige blomster. Hjemmehørende i de østlige Middelhavslande; forvildet hist og her fra haver.

Hjertensfryd slutningen af 1400-t ff (hierthen fryd) anvendes bl.a. mod hjertesygdomme, kan »styrke og fryde hjertet« (1648; 1); Nyboder har en Hjertensfrydgade. *Melisse* begyndelsen af 1500-t ff, nu oftest *citronmelisse*, til græsk melissa = bi og honning ♂: blomsterne søges meget af bier, jf. *bisuge* begyndelsen 1500-t, *biurt* 1623, *honningurt* 1786, 1800-t; *moderurt* 1786, 1800-t også om andre planter anvendt mod livmoderlidelser; *citronblomst* Røsnæs, *pølsemynte* Tunø (1917), *kattepis* Møn er stærktlugtende (2), *tarmgigturt* (3).

LITTERATUR: (1) 697 290; (2) 689 2,51-53; (3) 83 63.

LÆGEMIDLER

Christiern Pedersen 1533: spises i maden mod hjerteonde, der forhindrer søvn (24b), for mavelidelser indtages friske eller pulveriserede blade med mad og drikke (32a), også for udeblevet menstruation eller der tages sædebad over et afkog (66a), bliver kvinde ikke gravid, skal hun bade sine kønsdele med vandafkog (70a). Bladene lægges på bid af gal hund; indtages med vin som modgift efter hugormebid (85a).

Henrik Smid 1546ff (1): »Hjertensfryd er vel bekendt blandt kvindfolk, den varmer, tørrer, fortærer, læger og sammentrækker«. Hvidvinsafkog som drik renser brystet, hjælper for åndenød, styrker hjertet, fordriver tungsind og epilepsi. Hvidvinsudtræk af den småtskårne plante »og siden brændt igennem en glashjælm« stiller livmoderens uro og smerte, maveonde og »den onde damp og røg, som farer op i hovedet«, endvidere til badning af mundsår, som renses og læges. Hjertensfryd og kamilleblomster i pose koges i vand eller vin og lægges over urolig livmoder, det »stiller dens opstødelse og rørelse og [den] kommer ned igen til sit rette sted«. Svede- og røgbad med planten uddriver menses, stiller smerter i lænder og led. Skab, ringorm, bid af edderkop, skorpion og gal hund bades med destilleret vand af planten; gøres håret vådt hermed, bliver det ikke gråt. Bladene spist fastende fordærver maven.

Hjertensfryd-øl opmuntrer tungsindige, styrker hjertet og er meget sundt for kvinder (1632), hjertensfrydvand indtages for livmoderens opstigning og urenhed (1662) (2).

Simon Paulli 1648, 290: planten berømmes af læger som medikament mod melankoli o.a. hjertesygdomme; det er lægfolk bekendt, at dekokt af hjertensfryd driver menses, nogle lægger de grønne blade i strømperne eller blot i tøfler og sko; på apotekerne tilberedes især til dette brug et sukkerudtræk og destilleret vand af planten. »Sandelig må man højligt forundre sig over, så meget disse kvinder her i landene såvel i landsbyerne som købstæderne holder af dette hjertensfrydvand«, som de bruger til lægedom for alle sygdomme. Det er i hvert fald sandt, at hjertensfrydvand hjælper mod smerter, der skyldes opsteget livmoder. Sukkerudtrækket anbefales patienter med trangbrystighed, drikkes derefter lidt hvidvin renses brystet. Nogle mener, at man mod tandpine skal skylle munden med et varmt afkog. Saften gnides på bistik for at stille smerten.

Har man spist for mange svampe og fået dårlig fordøjelse, drikkes dekokt af plantens unge skud

tilsat salpeter; et afkog styrker hjertet, te af hjertensfryd og røllike styrker synet og hukommelsen, drikkes før sengetid mod svimmelhed og mareridt, olie af hjertensfryd anvendes mod pest (1838; 3).

Urt og frø anføres i farmakopeen 1772, bladene til 1933, de sælges endnu på nogle apoteker.

Melissevand styrker hjertet, spiritusudtræk er bestanddel af middel for hjertebanken (4) og klog mands vindekott mod mathed og svigtende hjerte (5), te af hjertensfryd og røllike drikkes for hjerteanfald (Bov Sønderjylland o. 1880; 6), ølafkog af hjertensfryd, kamille og koral mod mareridt (7).

Planten bruges med en art mynte til lægende drik (Agersø; 8). Maren Haaning i Vindblæs gav mod alle skrøbeligheder bl.a. et vinudtræk af hjertensfryd, ensian, bævergejl og safran, der 24 timer havde stået nedgravet i en myretue (9). For skørbug kan drikkes et vinudtræk af hjertensfryd, karse, peberrod og enebær, et do. for »modsot« (7).

For værk og gigt, svage led drikkes et vinud-

Hjertensfryd. Simon Paulli: Flora Danica, 1648.

træk af hjertensfryd, teriak og feber-nellikerod (o. 1820; 10). Hjertensfryddråber tages mod gigt (11), hjertensfrydolie indgår i Karen Hjulby's gigtdråber (12); anvendes til indgnidning for reumatisme (Bov Sønderjylland o. 1900; 6).

Bestanddel af råd mod sidesting (o. 1720; 13), for mavepine og sidesting indtages rapsolie i hjertensfrydvin og den gnides på maven (1743; 14), et vinafkog er mavestyrkende (15), hjertensfrydte hjælper for mavekrampe og kolik (16), -vand renser maven (4).

Te af hjertensfryd og rosmarin stiller kvindens hvide udflåd (17), hjertensfrydte drikkes for uregelmæssig eller ophørt menstruation (16), -olie i øl eller brændevin for »modersygen« og opkastning som følge af indre kvæstelser (18). Barselskvinder kan drikke vinafkog af hulurt, hjertensfryd og myrra, »det læger alt, hvad indvortes brudt er, det være sig lungens, leverens, siderens, livmoderens pine etc.; uddriver al uhumskehed og den koleriske vædske« (19).

Indgår i vandafkog mod tæring (11); klog kone i Himmerland gav bladene kogt med kandis i vin for lungetæring = tuberkulose (20). Vandafkog drikkes mod ondt i brystet (16), hoste (21), kogt med følfod mod forstoppelse og slim (22). Dekokt bruges til dampning af smertende tand (23); hjertensfryd bruges til indgnidning for tand- og ørepine (Bov Sønderjylland o. 1900; 6), indgår i de fordelende urter (24), gnides på insektstik. – Nævnt som middel mod gråt hår (Tem Øjylland; 25). Man skal have tygget bladene (Bov Sønderjylland; 6).

Blade af »erlenløv« (hjertensfryd?) gives hest med lutterstal (polyuri), »tarmgigturt« mod dens indvortes sygdomme (26). Bestanddel af råd for kvægets indvoldsorm (Slesvig-Holsten; 27). På apoteker sælges ofte melissevand for hundesyge.

LITTERATUR: (1) 841 1577,3; (2) 1004 97; 1004b 87,182,193; (3) 718 1838,154; (4) 488 o 138,264; (5) 328f 2,21f; (6) 634 12022; (7) 488 o 158f,177; (8) 227 44,1934,260; (9) 252 40,1951,107; (10) 488 o 258; (11) 328f 1,216,218; (12) 107 1950; (13) 488 o 192; (14) 488 o 158; (15) 488 o 282; 328f 2,47,149; (16) 282 5, 13; (17) 488 o 143; (18) 488 o 284; 217 1807,39 sml. 624c 43; (19) 328f 2,22; (20) 748 90; (21) 217 15; (22) 488 o 243; (23) 82 105; (24) 304 334; (25) 161 1906/30:2211; (26) 83 63,82; (27) 677 1757,692.

ANDEN ANVENDELSE

Gnides kuben med grøn hjertensfryd, går bisværmet let i den (1632; 1), »da flyver bierne in-

genlunde bort«, og man bør plante mange hjertensfryd i bihaven, »da skal de deraf trække den allerbedste honning«, men den, som er bange for bier, må ikke gå i haven med buket af denne plante, som lokker bierne til sig (1648; 2). Hjertensfryd bruges til at drive en sværm bier i kuben (Fyn; 3), man gnider kubens hermed for at få bierne til at gå i den (Bornholm; 4).

Dyrkning som krydder- og lægeurt i blomsterhaver omtales o. 1445ff (5). Kogt med i lagen bevarer planten fersk kød »endog i ormemåneden« = juli (før 1700; 6). – Melissevand er en yndet parfume (7), planten hører til »lugtenstøj« og bliver sammen med ambra og matrem sat i buketter (Agersø; 8). Unge tørrede blade giver en af de bedste teerstatninger (1795; 9). Når vinen er rørt bliver den klar, hvis man kommer hjertensfrydvand i den (1648; 2). Indgår i hybenkradser og en malurtessens (10). I remsen »hjertensfryd og dejlighed – Maren, ta' mig flasken!« (11) synes plantenavnet at være valgt ret tilfældigt (12). Hjertensfryd anvendes undertiden i salat i stedet for persille (o. 1800; 13). Bladene sættes på eddike (»citroneddike«), hakkes til råkostsalater, salatsaucer, agurkesalat, tørrede blade (evt. blandet med hvidtjørnsblomster) giver en teerstatning; anvendt i konfekt, vin, til melissespirit eller karmelitervand, -olie i parfumer (14). Hans Adolf Brorson (d. 1764) har tre steder benyttet hjertensfryd i sin salmedigtning (15).

LITTERATUR: (1) 1004 (tillæg), 1004b 107; (2) 697 290f sml. 718 1838,155; (3) 519 126f; (4) 449 1936,23; (5) 841; 697 1648,290; 398 1806,570; (6) 178 1935, 47; (7) 182 3.1,1805,82; (8) 227 44,1934,559; (9) 925 162; (10) 747 98f,130; (11) 830 1,1884,87; 228e 1,630 (Agger); 984 242; 635 13 & 27/10 1939; (12) 689 2,52; (13) 510 4,336; (14) 895 30; 599b 2,138; 107; (15) 754b 129f.

Lavendel, *Lavandula*

»Det er enhver bekendt, at der hos os almindeligt groer og vokser to slags lavendel« (1648; 1): BREDBLADET LAVENDEL, *Lavandula latifolia*, og ÆGTE LAVENDEL, *Lavandula officinalis* (L. spica, L. vera), af hvilke sidstnævnte spiller den største rolle som haveplante. Det er en indtil 60 cm høj meget forgrenet halvbusk med smalle grågrønne blade og lysviolette blomster samlet i oprette akslignende stande.

Lavendel o. 1450ff (lawendel, lauendula etc.) efter slægtsnavnet af latin lavo = bader: planten blev anvendt til parfumering af badevand.